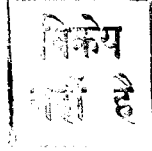

শ্রীশ্রীল-রূপগোস্বামি-প্রভুপাদ-প্রণীতং
সামান্য-বিরূদাবলী-লক্ষণম্
তথা
শ্রীশ্রীল-শ্রীজীবগোস্বামি-প্রভুপাদ-বিরচিতা
শ্রীশ্রীগোপালবিরূদাবলী

श्रीश्रीगुरुगौराङ्गी जयतः

श्रीश्रील-रूपगोश्यामि-प्रबुपाद-विरचितं
सामान्यविरुदावलीलक्षणम्

अकिङ्कन-
श्रीमत्पुत्रीदास-महाशयेन
सम्पादितम्

श्रीपुरुषोत्तमधाम-वास्तव्य-
श्रीशचीनाथरार-चतुर्धु-रीणेन
प्रकाशितम्

श्रीश्रीन-लोकनाथगोस्वामि-प्रभुपाद-

तिरोभाव-तिथिः

श्रीधरः ८, गौराक्षः ४७० ;

श्रावणः २, वङ्गाक्षः १०५७ ;

जुलाई-मासः १८, खुष्टाक्षः १२४२ ।

कलिकाता-नगव्यां १११-संख्याक-गङ्गाप्रसाद-लेनस्त्रे 'ईष्टल्यां प्रिन्टर्स'

इत्याथ-वस्त्रे नरेन्द्रकुमार नागराय' इत्यापास्त्रेन मुद्रितम् ।

কৃতজ্ঞতা-প্রকাশ

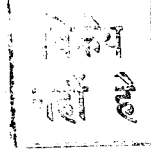
শ্রীধাম-বৃন্দাবনবাসী পণ্ডিতপ্রবর শ্রীযুত বনমালিলাল গোস্বামী
বিদ্যাভূষণ, শ্রীধাম-নবদ্বীপস্থ-শ্রীহরিবোল-কুটারের পণ্ডিতপ্রবর শ্রীযুত
হরিদাসদাস বাবাজী মহাশয়, বরাহনগর শ্রীভাগবতাচার্য্য-প্রভুর শ্রীপাটস্থ
শ্রীগৌরাঙ্গ-গ্রন্থ-মন্দির, শ্রীগোপীবল্লভানন্দ দেব-গোস্বামী—শ্রীপাট-গোপী-
বল্লভপুর, পুরীর শ্রীগঙ্গামাতা-মঠ, পুরীর বড় ওড়িয়া-মঠ, ঢাকা-বিশ্ববিদ্যালয়,
কলিকাতা-বিশ্ববিদ্যালয়, কলিকাতা-ন্যাশনেল্-লাইব্রেরী, বারাণসীস্থিত
বিভিন্ন বিদ্যালয় ও গ্রন্থাগারসমূহ, মাদ্রাজ-বিশ্ববিদ্যালয়, মাদ্রাজ ওরিয়েণ্টেল্
মেনাস্ক্রিপ্ট্‌স্ লাইব্রেরী, এডেয়ার্ লাইব্রেরী, রাজসাহী-বরেন্দ্র-রিসার্চ-
সোসাইটি, কলিকাতা রয়েল্ এসিয়াটিক্ সোসাইটি, কলিকাতা বঙ্গীয়-
সাহিত্য-পরিষদ, কলিকাতা সংস্কৃত-কলেজ, পুনা-ভাণ্ডারকর্ ওরিয়েণ্টেল্
রিসার্চ ইনষ্টিটিউট, যুয়ই নির্ণয়সাগর প্রেস, গোরক্ষপুর গীতা প্রেস,
ওড়িশা প্রভিন্সিয়াল মিউজিয়মের হস্তলিখিত পুঁথি-বিভাগ ও অন্যান্য
বিভিন্ন প্রতিষ্ঠানের অধ্যক্ষ ও পরিচালকবর্গের সৌজন্যে আমরা
শ্রীশ্রীগৌরপার্বদবৃন্দের গ্রন্থরাজির পাঠ মিলাইয়া সজ্জনবৃন্দের সম্মুখে
উপস্থিত করিবার সুযোগ-সৌভাগ্য লাভ করিয়াছি। এইজন্য তত্তৎ-
সজ্জনবৃন্দের ও প্রতিষ্ঠানসমূহের শ্রদ্ধাস্পদ পরিচালকবর্গের নিকট
সর্বদান্তঃকরণে কৃতজ্ঞতা প্রকাশ করিতেছি।

—সম্পাদক

শ্রীশ্রীগুরুগৌরান্দৌ জয়তঃ

শ্রীশ্রীল-রূপগোষ্ঠামি-প্রভুগাদ-বিরচিতং

সামান্যবিরূদাবলীলক্ষণম্

নমঃ কৃষ্ণায়

- ১। প্রণম্য পরমানন্দং বৃন্দারণ্য-পূরন্দরম্ । লিখ্যতে বিরূদাবল্যাঃ সংক্ষেপাল্লক্ষণং ময়া ॥
- ২। কলিকা-শ্লোকবিরূদৈর্যুতা বিবিধ-লক্ষণৈঃ । কীর্ত্তিপ্রতাপ-শৌচীর্ষ্য-সৌন্দর্য্যোন্মেষশালিনী ॥
- ৩। কলিকাশ্লোকসংসর্গিপত্রা দোষ-বিবর্জিতা । শব্দাভ্রম্বর-সম্বন্ধা কর্তব্য্য বিরূদাবলী ॥
- ৪। ব্যুৎপন্নঃ সুস্থিরমতিগর্ত্তপ্রানিগলিষ্মনঃ । ভক্তঃ কৃষ্ণে ভবেদ্ যঃ স বিরূদাবলি-পাঠকঃ ॥

তত্র কলিকা-লক্ষণম্

- ৫। কলা নাম ভবেত্তাল-নিয়তা পদ-সম্বৃত্তিঃ । কলাভিঃ কলিকা প্রোক্তা তদ্ভেদাঃ ঘট সমীরিতাঃ ॥
- ৬। কলিকা চণ্ডবৃত্তাখ্যা দ্বিগাদি-গণবৃত্তকা । তথা ত্রিভঙ্গীরূত্ৰাখ্যা মধ্যা মিশ্রা চ কেবলা ॥

১। তত্র চণ্ডবৃত্তম্

- ৭। চণ্ডবৃত্তং দ্বিধা তত্র সামান্যং চ সলক্ষণম্ । অত্র সংযুক্তবর্ণানাং নিয়মো দশধা চ তে ॥
- ৮। ঋধুরশ্লিষ্ট-বিল্লিষ্ট-শিথিল-হ্রাদিনস্বমী । ভিছন্তে হু স্ব-দীর্ঘাভ্যাং তে দর্শ্যন্তে যথাস্ফুটম্ ॥
- ৯। হ্রস্বান্মধুরসংযোগাঃ শঙ্করাঙ্কশ-কিঙ্করাঃ । তস্মাত্তু শ্লিষ্টসংযুক্তাঃ দর্পকর্পরসর্ববৎ ॥
- ১০। ততো বিল্লিষ্টসংযুক্তা ভল্লকল্যাণচিল্লয়ঃ । তথা শিথিলসংযুক্তাঃ পশ্য-কণ্ঠ্যপবশ্যবৎ ॥
- ১১। প্রোক্তা হ্রাদি-যুতা মহৎ সহৎ গুহৎ প্রসহ্যবৎ । গর্হাদীন্ হ্রাদিসংযুক্ত-ভেদান্ কেচিৎ সমুচিরে ॥
দীর্ঘাত্তু গাঙ্গং কার্পাসং বাল্যং বৈশ্যশ্চ বাহুকম্ ॥

[তত্র কলাপরিমাণম্]

- ১২। অধিকাশ্চৈচ্চতুঃষষ্টির্নূনা দ্বাদশ-তাঃ কলাঃ । এতাত্তো নাধিকা কার্য্যা-ন্যূনাশ্চাপি ন পশ্চিভেঃ ॥
- ১৩। দশস্বপিচ সংযুক্তেশ্চালক্ষ্যে নিয়মো হি যঃ । আত্মায়াং স-তু কর্তব্য উত্তরাস্ম কলাস্বপি ॥

তত্র সামান্যং চণ্ডবৃত্তম্

- ১৪। সামান্যচণ্ডবৃত্তাখ্যা-কলিকা-লক্ষণং যথা । দলশ্চৈকস্ম মাদীনাং গণানাং বন্ধনং পুনঃ ॥
- ১৫। এক-দ্বি-ত্রি-চতুঃ-পঞ্চ-ক্রমেণাতঃপরং ন হি । গুরোর্লঘোদ্বয়োর্বাত্ গণান্তেষেকয়া স্থতিঃ ॥

- १७। गणपङ्ककसम्बद्धा कला पङ्कदशार्णिका । लघुना षोडशयुता द्वाभ्यां सप्तदशार्णिका ॥
- १९। परा सप्तदशार्णेश्च षष्ठ्युत्तकला न हि । न्यूना वर्णत्रयाच्छेति कलायां लक्षणं द्विदम् ।
 एको गणस्तु शुर्बन्तो लघुस्तो तद्वियुग्ं यथा ॥
 तत्रैको शुर्बन्तः—“कंसध्वंसिन् पुष्पोत्तंसिन्” इत्यादि ।
 लघुस्तो यथा—“भक्तिप्रीत बक्तिप्रीद” इत्यादि ।
 गुरुलघुस्तो यथा—“विश्वस्तु प्रेष्ठ सर्वस्तु श्रेष्ठ” इत्यादि ।
 गुरुद्वन्द्वान्तो यथा—“रङ्गालीसिक्को रम्याङ्गीबक्को” इत्यादि ।
 लघुद्वन्द्वान्तो यथा—“वीरप्रीधर धीरप्रीतिद” इत्यादि ।
- १८। द्वौ त्रयश्चाथ चत्वारः पक्षाप्येव स्मृता मताः । मर्यो गणो च शुर्बन्तो लघुस्तो तद्वयाधितो ॥
 तत्र मर्यो केवला यथा—“नन्दप्रेष्ठ विषेण, कन्दपेष्ठ जिषेण” इत्यादि ।
 तौ शुर्बन्तो यथा—“कालिन्दीतटोल्लासिन् रोलन्दीकुलोल्लासिन्” इत्यादि ।
 लघुस्तो यथा—“कालिन्दीकृतोल्लास सारङ्गीकृतोल्लास” इत्यादि ।
 गुरुद्वन्द्वान्तो यथा—“रुन्दारण्यमल्लीमन्दिन् मन्दारस्तुखलानिमन्दिन्” इत्यादि ।
 गुरुलघुस्तो यथा—“गौराङ्गी-कलासंगीत सारङ्गीषटा-संवीत” इत्यादि ।
 लघुद्वन्द्वान्तो यथा—“रुन्दारण्यवल्लीप्रिय कुन्दारकवल्लीक्रिय” इत्यादि ।
- १९। गणत्रयादिकार्शेव वृद्धेज्जेयाः क्रमां कलाः । समवृत्तानि पञ्चानि त्र्यम्बरादीनि यानि तु ॥
- २०। तथा मेषाङ्गरान्तानि सूत्रवाणि निसर्गतः । सामान्यचतुर्वृत्तस्य कलाङ्गं तानि पूर्ववत् ॥
 संयुक्तवर्णनियमाद्भजन्तीति सतां मतम् ॥

अथ सलक्षणं चतुर्वृत्तम्

२१। द्विधा सलक्षणं चतुर्वृत्तं नथो विशिष्ये इत्यपि ।

(क) तत्र नथः

नथाथं चतुर्वृत्तस्य प्रोक्तं विंशतिधा वृद्धेः ॥

- २२। आदौ रणाभिध-(१)सुद्वदीरभद्रो-(२)इपरजितम् (३) ।
 पुरुषोत्तमसंश्लेष (४) वर्द्धितं (५) वेष्टनं (६) तथा ॥
- २३। समग्रम-(१)च्युताथ्यं (२) तथा मातङ्गखेलितम् (३) ।
 उदपलं (४) कन्दलः (५) कल्लद्रमश्च-(६)श्चलितं (७) तथा ॥
- २४। आस्तुरङ्गो (८) गुणरति-(९)सुथा पल्लवितं (१०) परम् ।
 तरुसमस्तं (११) काशाथ्यं (१२) तिलकं (१३) यतिनर्तनम् (१४) ॥

(ख) तत्र रणः

- २५। जरतेर्तेन वद्धाभिः कलाभिः पूर्वसंख्याया । सर्वत्र श्लिष्टयुतकं चतुर्वृत्तं रणाभिधम् ॥
 यथा—सदर्पसर्पविम्पङ्किष्फु रङ्गुज-प्रसर्पविभ्रमध्वस्त-द्विवध्वज ।
 सदर्परुक्विप्रुड् विचित्रित अर्षचक्रवर्णज्जनस्तु ॥ इत्यादि ।

(२) अथ वीरभद्रः

२७। मर्त्तनैर्नेन वक्राभिश्चतुःश्लिष्टयुतादिभिः। अष्टमात्राच्छिदाभिस्तु कलाभिरुपकल्पितम्।
वीरभद्रतयाख्यातं चण्डरुतं प्रचक्रते ॥

यथा—उद्यद्द्विद्युत्प्रतिभटनवपट नत्रात्रकस्तपदसरसिज
दृप्याद्वंस-सुवकित-रसभर रक्तदक्षप्रियजनपरिकर ॥ इत्यादि।

(३) अथापराजितम्

२९। भसर्जनेनिर्वर्द्धैस्तुरादौ मधुर-योगतः। यथाष्टमदश-स्थाने दीर्घसंयोगशालिभिः।
अंशैः कृतमिदं नाम्ना श्याचण्डमपराजितम् ॥

यथा—दण्डितवकदानबोरुकाय खण्डितखलजातभूरिमाय।
मण्डितवरनागरीविहार चण्डित-पददारिताहिसार ॥ इत्यादि।

(३) अथ पुरुषोत्तमः

२८। ससर्भैः कर्त्तितैरंशैर्दीर्घश्लिष्टमनोहरेः। क्रमात् यथैष्टमे तुर्ये दीर्घश्लिष्ट-समन्वितैः।
निबद्धं चण्डरुतं पुरुषोत्तम-नामकम् ॥

यथा—पुरुषोत्तम वीरव्रत यमुनाद्धुततीरस्थित मुरलीधनिपूरक्रिय स्वरतीव्रजनादप्रिय ॥ इत्यादि।

(६) अथ बर्द्धितम्

२९। भनर्जैर्जेन लघुना वर्द्धैरंशैः समन्वितम्। एकाष्टैकादशस्थाने श्लिष्टसंयोग-शालिभिः।
चण्डरुतमिदं नाम्ना बर्द्धितं कवयो विदुः ॥

यथा—गर्बितखलगण-दपविमर्द्धन चर्बित-दनुजनिरगलवर्द्धन
विक्रमलवपरिमर्द्धित-पन्नग विभ्रम-समय-समुद्ध त-सन्नग ॥ इत्यादि।

(७) अथ वेष्टनम्

३०। न-यलैर्नेन संवर्द्धैः पञ्चमे दीर्घशालिभिः। यथैष्टे दीर्घां श्लिष्टयुतैर्वर्द्धं भवति वेष्टनम् ॥
यथा—मधुरिम-पूराद्धुत-युवतिगणोपाश्रित। रवितनयातीर्थग सधिपटली-वेष्टित ॥ इत्यादि।

(९) अथ समग्रम्

३१। ज-राभ्यां कर्त्तितैरंशैस्तुर्यामधुरशालिभिः। श्लिष्टैरन्त्याद्धितीयाच्च सर्वान्ते लघुशालिभिः।
वद्धः समग्र-नामायं चण्डो माधव-वल्लभः ॥

यथा—समग्ररञ्जन स्फुरत्प्रभञ्जन प्रशस्तध्वर प्रवक्त्रध्वर ॥ इत्यादि।

(८) अथाच्युतः

३२। न-जाभ्यां कर्त्तितैरंशैः पञ्चमे दीर्घशालिभिः। अन्त्याच्छिष्टं युतोपेतैश्चण्डमच्युतमूचिरे ॥
यथा—पुलिनविहार स्फुरत्तुरह्वार प्रियपरिवार सुतगणभार ॥ इत्यादि।

(९) अथ मातङ्गखेलितम्

३३। रगलैः कर्णितैरंशैः प्रथमे च तृतीयेके । दीर्घयुक्तेश्चतुर्थास्तु मधुरश्लिष्टसंयोगिभिः ।
निबद्धं चण्डवृत्तं नाम्ना मातङ्गखेलितम् ॥

(क) तत्र मधुरसंयोगाद् यथा—

कंसमातङ्ग-भेदितारङ्ग वीर सारङ्ग-शीलितारङ्ग ॥ इत्यादि ।

(ख) श्लिष्टसंयोगाद् यथा—

गोपिकाजूष्ट राधिकारुष्ट देवतावर्गभावितानर्थ ॥ इत्यादि ।

३४। एकत्र केचिदिच्छन्ति निबद्धमनयोद्भवैः ॥

यथा—भानुजाकुञ्ज-माधुरीपुञ्ज-लालसारुष्ट राधिकारुष्ट ॥ इत्यादि ।

(१०) अथोत्पलम्

३५। भाष्यां विनिर्मितैरंशैराद्यास्तु श्लिष्टसंयोगतः । चतुर्थाच्च तथा धीरा उत्पलाख्यां प्रचक्षते ॥
यथा—दर्पसमुद्भूत-सर्प विनिर्जय दम्कविलक्षण-पक्षहस्तक्षण ॥ इत्यादि ।

(११) अथ कन्दलः

३६। आर्दो मधुर-संयोगात् कन्दलं तं विदुर्बुधाः ॥

यथा—खण्डितदुर्जन मण्डितसज्जन गजितपन्नग रजितसन्नग ॥ इत्यादि ।

(१२) अथ कल्लदमः

३७। तर्जयैः कर्णितैरंशैर्बद्धमाद्य-द्वितीयतः । तथा बाणेश-नन्देभ्यः श्लिष्टसंयोग-शालिभिः ।

एतत् कल्लदमं नाम चण्डवृत्तं प्रचक्षते ॥

यथा—विद्वान्निभकुटालकर्ण स्फूर्ज्जलदप्रभवर्ण

क्रुध्यत्खलमर्दनदम्क श्रुत्युच्चलचिक्कण-पक्ष ॥ इत्यादि ।

(१३) अथाञ्चलितम्

३८। तर्जयैर्लेन गदितैरंशैरादो तु दीर्घिभिः । द्वितीयाच्च चतुर्थाच्च यथा सप्तमस्तथा ।

श्लिष्टसंयोग-वर्तितैश्चण्डोऽञ्चलित-नामकः ॥

यथा—कारुण्यवृत्तिमच्चित्ततट कारुण्यचिह्नभृद्वस्तु पुट

चातुर्याशिक्षितव्रह्महर-माधुर्यरजितस्यच्छनर ॥ इत्यादि ।

(१४) अथ तुरङ्गः

३९। भर्तृजैर्लेन संवर्द्धैरादेरष्टमतस्तथा । स्फुरन्मधुरसंयुक्तेरंशैर्बद्धस्तुरङ्गकः ॥

यथा—मञ्जुनिविचकिलकुण्डल-रजितवरातनुमण्डल सङ्गतयुवतिकदम्बक लङ्गिममुखशशिचूषक ॥ इत्यादि ।

(१५) अथ गुणरतिः

४०। सनलैः कस्त्रितैररंशैश्चतुर्थीये दीर्घशान्तिभिः। बद्धं गुणरतिं नाम्ना चतुर्वन्तं प्रचक्षते ॥
यथा—यमुनातटचर नवनागरवर दम्बुजावलिहर मधुराकृतिधर ॥ इत्यादि ।

(१६) अथ पल्लवितम्

४१। भतनैनेन लघुना वर्द्धेरंशैर्मनोरंशैः। आद्याद्विप्लव्युतकैश्चतुर्थे पक्षमे तथा।
दीर्घोदादरैः समायुक्तं चतुः पल्लवितान्निधम् ॥

यथा—वल्लवलीलासमुदयपरिचित पल्लवरागाधरपुटविलसित
वल्लभगोष्ठीपरिवृत मुनिगण-दुर्लभकेलीभरमधुरिमकण ॥ इत्यादि ।

(१७) अथ तरुसमन्तम्

४२। जर्मसैल द्वयेनोत्थैः पक्षमे पदभङ्गिभिः। द्वितीयाच्छिष्टयोर्गाथैश्चतुर्थाधुरोच्चलैः ॥
४३। पक्षमाच्छिष्टयोर्गाथैः षष्ठे दीर्घमनोहरैः। नवमे च तरु-पूर्व-समन्तं परिचक्षते ॥

यथा—विपक्षगङ्गपङ्ककोविद विनम्रवन्दक्रीडनशोभित
निसर्गरङ्गाजितभूधर समग्रविश्वश्रीरुचिराधर ॥ इत्यादि ।

(१८) अथ काशाथम्

४४। भ्रान्तैर्घटितैररंशैरादेमधुरयोगिभिः। चतुर्थाच्छिष्टयुतकैः सप्तमे नवमे तथा।
दीर्घसंयोगिभिर्मुक्तं काशाथं चतुर्मुचिरे ॥

यथा—पिङ्गलसदृशनीलकेश चन्दनचर्चितचारुवेश
खण्डितदुर्जनवारमाय मण्डितनिर्मलनीलकाय ॥ इत्यादि ।

(१९) अथ तिलकम्

४५। ननम्रनैः कर्तैररंशैर्नवमान्धुरोच्चलैः। निबद्धं चतुर्वन्तं तिलकाथमथोचिरे ॥
यथा—ब्रजवरतनुमुखदुष्मपटुतर तरुणिदुहितृत्तमगुणपरिकर
तिलकपदविहितकुङ्कुमपरिमल कच-चलदविकलपङ्कजनवदन ॥ इत्यादि ।

(२०) अथ यतिनर्तनम्

४६। साभ्यां रेण च लाभ्यां च क्रिष्टैररंशैश्चतुर्थीयतः। षष्ठाच्च श्लिष्टसंयुक्तैः सप्तमान्धुराभितैः।
नवमाच्च पुनः श्लिष्टयोगिभिर्घटितनर्तनम् ॥

यथा—कलितप्रबलम्पन्दविभ्रमयुवतिप्रकरम्बकवर्ति-
करकुटुलक ग्रन्थिसज्जितनवगर्भकस्रुकुन्तलव्रज ॥ इत्यादि ।

(क) अथ विशिखाथ्यचतुः

४७। श्यां पक्षधा स विशिखः पद्मं कुन्दकम्पकम्। वज्रुलं बकुलक्षेति कामश्यामी शरा मताः ॥

तत्र (१) पद्यम्

४८। अच्युतस्तु भवेत् पद्यं पङ्कमाद्यन्त-संयुतः ॥

यथा—जय जय नन्दब्रजजनशब्द स्मरमदधृष्ट प्रियजनहृष्ट ॥ इत्यादि ।

४९। इदमेव वृथाः केचिद् पद्यं दीर्घान्तिमं जगुः । अतः सर्वकलाञ्छे तु भवेन्न्युत्तुष्टयम् ॥

यथा—जय जय पद्माप्रियतम पद्मास्तुतकर-सन्दीपितरस वन्दी-

कृतस्मर..... ॥ इत्यादि ।

५०। अश्लेष केचिदिच्छन्ति ल-चतुष्टयमुत्तरम् ॥

यथा—कृष्णकृतखल विण्टेरुचिपट संशीवितखल कुक्षीश्वरगत ॥ इत्यादि ।

५१। इदमेव भवेत् पद्यं गदितं यद् विधं वृद्धैः । पङ्केरुहं सितं कङ्कं तथा पाण्डुपलनं मतम् ॥

इन्दीवरारुणाञ्जो जे कहलारण्णैति कीर्तितम् ॥

(क) तत्र पङ्केरुहम्

५२। श्राद्धे च कवर्ग्यमधुरं पूर्व-पङ्कमवर्गकम् । पद्यं पङ्केरुहं प्रोक्तं कलिकावेदिभिवृद्धैः ॥

यथा—जय गतशक प्रणयिषु वक् द्विषदुरुटक प्रणयविटक ॥ इत्यादि ।

तदन्तेदः—जय जय भृङ्गीमुदित-कुरङ्गी दृग्दितभङ्गी ॥ इत्यादि ।

(ख) अथ सितकङ्कम्

५३। चवर्ग्यमधुरोपेतं तदन्ते च सितकङ्कम् ॥

यथा—जय कच-चक्षुद्व्यतिसमुदक्षमधुरिम पङ्कस्तवकितपिङ्ग ॥ इत्यादि ।

तदन्तेदः—जय जय मुञ्जानलहर गुञ्जा-प्रिय ॥ इत्यादि । एवं सर्वत्र ज्ञेयम् ।

(ग) अथ पाण्डुपलम्

५४। चवर्ग्यमधुरोपेतं पाण्डुपलमुदीर्यते ॥

यथा—जय जय दण्डप्रिय कचयण्डग्रथितशिखण्ड ॥ इत्यादि ।

(घ) अथेन्दीवरम्

५५। चवर्ग्य-मधुरोपेतं तदेवेन्दीवरं विदुः ॥

यथा—जय जय हस्त द्विदिभस्तमधुरिमसन्तर्पित-जगदन्तः ॥ इत्यादि ।

(ङ) अथारुणाञ्जो जम्

५६। चवर्ग्यमधुरोपेतमरुणाञ्जो जमुच्यते ॥

यथा—जय रससम्पद्विरचितवाम्प स्मरकृतकम्प प्रियजनशम्प ॥ इत्यादि ।

(च) अथ कहलारम्

५७। विस्मिष्टयुतमेतन्नु कहलारं परिचक्षते ॥

यथा—जय रसकुल स्मरशरतुल्या-प्रभनखतल्ल ब्रजकुलमल्ल ॥ इत्यादि ।

(२) अथ कुन्दम्

६८। उजाभ्यां कलितैरङ्गैः प्रायश्चिद्वैद्विशोऽहङ्करैः। आद्यपङ्कमयोर्युक्तेभिरितैः कुन्दमुच्यते ॥
यथा—नन्दकुलचन्द्र-लुप्तभवतन्द्र कुन्दजयिदस्त दुष्टकुलहस्तः ॥ इत्यादि।

६९। पङ्कमं चेद् दीर्घयुतं कुन्दभेदस्तदोच्यते ॥

यथा—रुद्रभवपीतवस्त्रपरिवीत चित्तहर शीतमङ्गुकनगीत ॥ इत्यादि।

(३) अथ चम्पकम्

७०। उजाभ्यां कलितैरङ्गैर्षूक्तपूर्वादिबर्णकैः। सानुप्राप्तैः प्रतियुगमादावन्तेहपि चम्पकम् ॥
यथा—सफलदरुण चफलकरुण सुन्दरनयन कन्दर-शयन ॥ इत्यादि।

(४) अथ वज्जुलम्

७१। नजलैर्घटितैरङ्गैर्मधुरैः। तुर-पङ्कमैः। निबद्धं वज्जुलं नाम कलिकावेदिनां मतम् ॥
यथा—जय जय सुन्दर विहसितमन्दर निजगिरिकन्दर रतिरस-शङ्कर ॥ इत्यादि।

७२। उवेद्वज्जुलभेदस्त तदेव श्लिष्टसंयुतः ॥

यथा—जय मगिदर्पण-नखरमुदर्पण रुचिजितदर्पक विपदपसर्पक ॥ इत्यादि।

(५) अथ बकुलम्

७३। शृङ्खलावद्धघटितं बकुलं परिचक्षते। भास्वरं मङ्गलं तुङ्गमिति श्राद्बकुलं त्रिधा ॥

(क) तत्र भास्वरम्

७४। मिथः शृङ्खलितैर्वद्धं भास्वरं पञ्चवर्तीपदैः ॥

यथा—जय जय वंशीवाद्य-विशारद शारद-सरसीरुह-परिभावक
भावकलितनोचनसङ्कारण चारणसिद्धवधु-श्रुतिहारक ॥ इत्यादि।

(ख) अथ मङ्गलम्

७५। द्विशः शृङ्खलितैरङ्गैर्भाभ्यां वर्द्धस्त मङ्गलम् ॥

यथा—ह्रं जय केशव केशवलसुत-वीर्य बिलङ्गण-सङ्गण-बोधित ॥ इत्यादि।

(ग) अथ तुङ्गम्

७६। अंशैर्मिथः शृङ्खलितैः संयुक्त-नियमोज्जितैः। निबद्धं कुन्दमेवात्र तुङ्गमित्यभिधीयते ॥
यथा—नाथ जय कृष्ण कृष्णदानराजि-राजिरुचिजात जातरतिवन्दु-वन्दुरितनेत्र ॥ इत्यादि।

७७। एवंप्रकारैरपरैर्मधुरश्लिष्टयोगतः। विस्लिष्टशिल्पालीनां योगतश्च परः-शतः।

चण्डवृत्त-प्रवक्ताः स्युः कस्तान् कांश्चैत्यं वक्ष्यति ॥

২। অথ দ্বিগাদিগণরত্নকলিকা

- ৬৮। দ্বিগাদিগণরত্নাখ্যা কলিকাথ নিগত্বতে। এষা তু কলিকাভিজ্ঞেঃ কথ্যতে মঞ্জরীত্যাপি ॥
 ৬৯। পঞ্চধেয়ং দ্বিগাদিশ্চ রাদির্মাশ্চ কীর্তিতা। চতুর্থী শ্রাঙ্গকলিকা গানাখ্যা পঞ্চমী মতা ॥
 ৭০। কোরকো গুচ্ছকশ্চৈব সংফুল্লং কুসুমং তথা। গন্ধশ্চৈতি দ্বিগাত্তাদি-কলিকাখ্যাঃ স্মৃতাঃ ক্রমাৎ ॥
 ৭১। চণ্ডরন্তে তু যঃ প্রোক্তো নিয়মঃ খলু সংযুতে। দ্বিগাদিগণরন্তে তং নৈব বয়ন্তি পণ্ডিতাঃ ॥
 ৭২। নাতিদীর্ঘেহ কলিকা নাতিহু স্মা চ সন্নতা ॥

অথ দ্বিগাদি-কলিকা

৭৩। দ্বিগাদি-কলিকাং ধীরাঃ কোরকাখ্যাং প্রচক্ষতে ॥

- ৭৪। দ্বিগত্সলসন্দর্ভেরনগ্গণ-পাতিভিঃ। স্বেচ্ছাবসানৈঃ সংক্ণ্ডাং দ্বিগাদিকলিকাং বিদুঃ ॥
 অত্র গণাঃ— শৌরে মাধব ভগবন্থরহর। তদুদাহরণম্—মানবতী-মদহারি-বিলোচন
 দানবমণ্ডলযুকবিরোচন ॥ ইত্যাদি ॥

অথ রাদিকলিকা

- ৭৫। অভিজ্ঞে রাদিকলিকা গুচ্ছাখ্যা বিনিগত্বতে। রনগভ্লামললৈবৈন্ধেরনগ্গণসজ্জিভিঃ।
 শ্লিষ্টাষ্টেরনুষ্টৈঃ শ্রাং কলিকা রাদিরংশকৈঃ ॥
 তত্র গণাঃ—হে হরে মুররিপো কেশিহর বকমখন।
 তদুদাহরণম্—নবজলদসঞ্চয়ত্যাভিনিকর-সুন্দর
 শ্রুতিচলিতকুণ্ডলপ্রভমধুরচন্দক ॥ ইত্যাদি ॥

অথ মাদিকলিকা

- ৭৬। মাদিং তু কলিকাং প্রাহুর্ধীরাঃ সংফুল্লসংজ্ঞকাম্। মস্তর্জেন মনৈর্জাভ্যাং ন-ত্রয়েণ চ কল্পিতৈঃ ॥
 ৭৭। তৃতীয়ায়ান্ত মাত্রায়ামচ্ছিন্নৈঃ স্বগণাক্ষিতৈঃ। স্বেচ্ছাবসানৈঃ সংবন্ধা শ্রাঙ্গাদিকলিকা দলৈঃ ॥
 অত্র গণাঃ—কংসারে বনমালিন্ কেশিরিপো পশুপ-মণে
 দামোদর নরকান্তক নন্দতনয় কমলনয়ন।
 তদুদাহরণম্—পিঞ্জলীদলপালী-ধাতুঘটা-কুসুমজটা-
 মালাকুল-রচিতাতুল-বেশঘটন পুলিননটন ॥ ইত্যাদি ॥

অথ ন-কলিকা

- ৭৮। আচক্ষতে ন-কলিকাং কুসুমখ্যাং বিচক্ষণাঃ। নৈরেব স্বাবধিচ্ছিন্নৈঃ ক্লিষ্টা ন-কলিকা মতা ॥
 যথা—কুসুমনিকর-রচিতচিকুর কিরণবিজিত-মধুর-মুদীর
 কমলরুচিরনয়নযুগল বসনদলিত-কনকপটল ॥ ইত্যাদি ॥

অথ গানকলিকা

- ৭৯। এষা তু গানকলিকা গন্ধাখ্যা কথিতা বুধৈঃ। আদিগেন তু নৈনৈব সর্বান্তে চ গণস্পৃশা।
 বন্ধা শ্রাদ্গানকলিকা কলিকা-বেদিনাং মতা ॥
 যথা—পুষ্পধর-কোটিরুচি-হারিপদপদ্মনথ গোপকুল-মোদপর চারুতর-বেশধর ॥ দেব ॥

৩। অথ ত্রিভঙ্গীয়ন্তকলিকা

- ৮০। অথ ত্রিভঙ্গীয়ন্তাখ্যা কলিকা প্রোচ্যতেহধুন। বৃত্তেষু কলিকানাঞ্চ বিশেষে সা ক্ষু টীভবেৎ ॥
 ৮১। ত্রয়াণামিহ ভঙ্গানাং সমাহারস্ত্রিভঙ্গিকা। ভঙ্গোহনুপ্রাসরূপেণ বর্ণাবৃত্তিরিহেয়তে ॥
 ৮২। সংযুক্তশ্চাত্র দীর্ঘশ্চ দ্বয়মেব সতাং মতন্। মালা বালা চ শালা চ মল্লী বল্লী চ চিল্লিকা ॥
 ৮৩। ষড়্‌বিধা তু ত্রিভঙ্গীয়মাদৌ শিখরিণী মতা। তুরগাখ্যা দণ্ডকাখ্যা ভুজঙ্গাখ্যা চতুর্থিকা ॥
 ৮৪। তিগ্মাখ্যা চ বিদম্বাখ্যা ষড়্‌ত্র কলিকা মতাঃ ॥

তত্র শিখরিণী

৮৫। শিখরিণ্যাং ত্রয়ো ভঙ্গাশ্চতুঃষষ্ঠ্যত্রয়োদশে ॥

তত্র পশ্চে বৃত্তিঃ

যথা—ইয়ং মল্লীবল্লী হসতি হরিহল্লীশকসখী

গতা বাটীনাটীললিতপরিপাটীমঘভিদঃ ॥ ইত্যাদি।

কলিকায়্যাং যথা—ত্রজনারীহারী পুলিনবরবিহারী মাধব

বরবংশীহংসী-বিলসিতভবশংসী নাগর ॥ ইত্যাদি।

অথ তুরগত্রিভঙ্গী

৮৬। গাত্যাং জসরনৈন্তেন ভলগৈস্তুরগং বিদুঃ। ভঙ্গাস্ত্রয়োহস্থ বিখ্যাতা দ্বিতীয়াষ্টমষোড়শে।

অষ্টাদি-ষোড়শান্ত্য কলিকা পশ্চবৃত্তিগা ॥

যথা—ধ্বস্তারবিন্দরুচি-হস্তাগ্রপিষ্টকসমস্তারিমণ্ডল হরে ॥ ইত্যাদি।

অথ দণ্ডকত্রিভঙ্গী

৮৭। দণ্ডকেষু চ সর্বত্র দশমে ভঙ্গ ঐরিতঃ। তচ্চতুর্থাশ্চতুর্থে তচ্চতুর্থে ক্রমাদিহ ॥

৮৮। বাবদন্তদগণবৃদ্ধিঃ স্তান্তাবদ্ভঙ্গাঃ প্রকীৰ্ত্তিতাঃ। এতাদৃশেষু বৃত্তেষু ত্রিভঙ্গীত্বাপলক্ষণম্।

চতুর্ভঙ্গী পঞ্চভঙ্গী ষড়্‌ভঙ্গী চৈব কীর্ত্তিতা ॥

তত্র চণ্ডবৃষ্টিপ্রপাতাদি দণ্ডকে যথা—

মধুমখন হরে মুরারে পুরারেরপারে সসারে বিহারে সুরারেরুদারে চ দারে প্রভো।

ক্ষুরসি রবিস্ত্রাতরঙ্গে সরঙ্গে স্ত্রুজ্জৈতিগঙ্গে ভুজ্জৈস্ত্রসঙ্গে সদঙ্গেন ভোঃ ॥ ইত্যাদি।

অথ ভুজঙ্গত্রিভঙ্গী

৮৯। তৃতীয়ষষ্ঠ্যনবমে ভুজঙ্গে ভঙ্গ ঐরিতঃ ॥

তত্র পশ্চে ভুজঙ্গবৃত্তির্যথা—

ত্রিভঙ্গী-স্বরঙ্গী-কুরঙ্গীক্ষণাভির্বিলাসেন রাসে স্রবাসেন মুক্ষ ॥ ইত্যাদি।

৯০। অষ্টাদি-ষোড়শান্ত্য তু কলিকা প্রোক্তয়োদ্বয়োঃ ॥

অথ তিগ্নত্রিভঙ্গী

- ৯১। গা না দ্বাদশধাঃ প্রোক্তাশ্চত্রারো গাস্ততঃ পরাঃ। যত্র বৃত্তে তু ভঙ্গঃ স্মাৎ ষড়্-বিংশে ততৃতীয়কে ॥
- ৯২। ত্রয়োবিংশাঙ্করাৎ প্রোক্তো নিয়মস্তত্র সংযুতে। প্রথমাচ্চ তৃতীয়াচ্চ মধুরশ্লিষ্ট-যোজনা ॥
- ৯৩। এবং ষড়্-আরম্ভাত্মা সৈবা তিগ্নত্রিভঙ্গিকা। এবমষ্টপদী প্রোক্তা বিরুদাল্যাং কচিদ্ভবেৎ ॥
যথা—ইন্দুশুভ্রদন্তপংক্তিরম্বুজম্ববৃন্দদর্পিনিন্দিরক্তফুল্লদৃষ্টিশালীমালী।
সঞ্চলৎকদম্বপুষ্পসঙ্গিকর্ণ-নাম্বিরম্যকুম্ভুচ্ছভঙ্গিরিষ্টসঙ্গী রঙ্গী ॥ ইত্যাদি।

অথ বিদগ্ধত্রিভঙ্গী

- ৯৪। দ্বিতীয়াষ্টময়োঃ স্থানে ভঙ্গশ্চৈব চতুর্দশে। ভদ্রয়ে সাধবনুপ্রাসো যত্রৈকা কলিকেকদৃশী ॥
- ৯৫। নলযু স্তপ্তরুদম্ব-ত্র্যাবৃতিভদ্রয়ং তথা। এবমষ্টকমারভ্য কলা যাবত্তু ষোড়শ ॥
- ৯৬। ষষ্ঠ্যামেবংবিধং লক্ষ্য সা বিদগ্ধত্রিভঙ্গিকা। সমেয়ং বিরুদাবল্যাং কলিকা-পত্নয়োস্তথা ॥
যথা—সঙ্গীতক-নবভঙ্গীপরিমলরঙ্গী ত্রয়াদিকফুল্লসম্মুল্লস।
বৃন্দাবনভবমন্দারকুসুমবৃন্দার্চিতপদপল্লব বল্লব ॥ ইত্যাদি।
- ৯৭। এবমাগ্না ত্রিভঙ্গ্যাস্ত শুবকাব্যেষু দীপ্তিদাঃ। বৃত্তে পত্নেহপ্যনন্তাঃ স্ম্যঃ কস্তাঃ কাৎ স্ম্যেন বক্ষ্যতি ॥

৪। অথ মধ্যকলিকা

- ৯৮। আদাবস্তে চ গণ্ডং স্মাৎ কলিকা মধ্যতঃ স্থিতা। তাং মধ্যকলিকাং প্রাহ পিঙ্গলো ভুজগেশ্বরঃ ॥
যথা—উদ্ভগুসব্যবাহুদগুচণ্ডিমখণ্ডিতদুষ্টিতুরঙ্গদানবমুগু।
দণ্ডিতদুর্জন মণ্ডিতসজ্জন কুণ্ডলিমর্দনকুণ্ডলানর্জনসুন্দরগণ্ডস্থল
ভাণ্ডীরপিণ্ডিকারঙ্গ তাণ্ডবপণ্ডিত ॥ বীর ॥ ইত্যাদি

৫। অথ মিশ্রকলিকা

- ৯৯। তিলতণ্ডুলবদ্যত্র কলিকা-গণ্ডয়োযুতিঃ। সা মিশ্র-কলিকা নাম যম্মুখেন প্রকীর্ণিতা ॥
যথা—দুর্দান্তদৈত্যকটককুলকুলক্ষয়কেলিপূর নন্দিতবল্লবযৌবতমণ্ডল বন্দিতনন্দ
তরঙ্গিতকুণ্ডলবন্ধুর মন্থথবিভ্রমমন্দিরমন্দরসুন্দরভুধরকন্দরনন্দিতমঞ্জুলবিক্রমডম্বর
রম্যকলিন্দ-নন্দিনীকুলানন্দার গোকুলকরীষক্ষষবাহ্লাসুরপানভোগীন্দ্র।
কুম্ভুমডম্বরবিশ্বু রুদম্বরবন্ধমিথগুকপল্লগদগুক।
রামশ্রীদামবরুথপাদি-সুহৃদবরুথ-দন্তমহোৎসবমণ্ডল ॥ বীর ॥ ইত্যাদি।
- ১০০। অথবা মিশ্রকলিকা নানাবিধকলাশ্রিতা। বিভক্তি-সপ্তকালম্বি-সম্মুখন্তা বৃধৈঃ স্মৃত্য ॥
যথা—নন্দতি হারী কুম্ভবিহারী তন্তুজ কুম্বং ভক্তি-সত্বকং নাগরগুরুণা মর্দিতচরণা ॥ ইত্যাদি।

৬। অথ গঢ়কলিকা

- ১০১। কচিমানাবিধং গণ্ডং কলিকাস্থল ইয়তে। তস্মাদাহরণং স্পষ্টং তেনালাং লিখন-শ্রমৈঃ ॥

১০২। এতাভিস্ত তথাত্মাভিঃ কলিকাভির্নিরন্তরা। বিরুদাবলিরানন্দং রচয়ত্যঘবিদ্বিষঃ।

আদিক্ষান্তাবলিঃ সৰ্ব্ব-লক্ষী চাত্ৰ নিবধ্যতে ॥

তত্রাক্ষরময়ী—অসিতাজ-সুন্দর আরামরম্যসিঙ্কুর ইন্দ্রমখভঞ্জন ইতিভবগঞ্জন
উত্তমপুরুষ উর্জিতপৌরুষ ঋক্ষোঙ্কলনখ ॥ ইত্যাদি।

সৰ্বলক্ষী যথা—ব্রজবরতনুগণ রতিপরিচয়চণ তনুধ্বতদধিকণ নিজজনপরিপণ
পদবিলাসিতরণ-বিদনিতফণিফণ ॥ ইত্যাদি।

ইতি কলিকা-লক্ষণম্

অথ শ্লোকঃ

১০৩। কলিকাভ্রান্তয়োঃ শ্লোকঃ সগুণোৎকর্ষ ঈর্ষ্যতে ॥

যথা—ঝামজ্ঝামিতি বর্ষতি স্তনিতচক্রবিজ্রীড়য়া, বিমুপ্তরবিমগুণে ঘনঘটাভিরাখণ্ডে।

ররক্ষ ধরণীধরোদ্ধৃতিপটুঃ কুটুস্থানি যঃ, স দারয়তু দারুণং ব্রজপুরন্দরস্তে দরম্ ॥

অথ বিরুদঃ

১০৪। বাশিকঃ কল্পিতশ্চেতি বিরুদে দ্বিবিধো মতঃ। সংযুক্তনিয়মো হত্র বর্ণিতঃ পূর্ববদবুধৈঃ ॥

১০৫। দ্বিচতুঃষড়্ দশশ্চাত্র কলাস্ত বিরুদে মতাঃ। দশভ্যো নাধিকাঃ কার্য্যাঃ কলাস্ত বিরুদে বুধৈঃ ॥

১০৬। কলিকাভ্যস্ত বিরুদে ভিদাসাবেব কীর্তিতা। বিরুদং কবয়ঃ প্রোছগুণোৎকর্ষাদি-বর্ণনম্ ॥

১০৭। বিরুদঃ কলিকা চান্তে ধীর-বীরাদিশব্দভাক্। ন পঞ্চত্রিকতো ন্যূনা নাধিকা ত্রিংশতস্রিকা।

বিরুদানী প্রকর্তব্য্য পৌর্বাপর্য-বিকল্পতঃ ॥

১০৮। রম্যয়া বিরুদাবল্যা প্রোক্তলক্ষণ-যুক্তয়া। স্ত্য়মানঃ প্রমুদিতো বাসুদেবঃ প্রসীদতি ॥

১০৯। যঃ স্তোতি বিরুদাবল্যা সল্লক্ষণবিহীনয়া। পঠন্তমপি তং সাধু নৈবাসীকুরুতে হরিঃ ॥

ইতি সামান্যবিরুদাবলীলক্ষণং সম্পূর্ণম্ ॥

श्रीश्रीगुरुगोरार्क्षो जयतः

श्रीश्रील-श्रीजीवगोश्यामि-प्रभुपाद-विरचिता
श्रीश्रीगोपालविरुदावली

विक्रय
नहीं है

अकिञ्चन-
श्रीमत्पूरीदास-महाशयेन
सम्पादिता

श्रीपुरुषोत्तमधाम-वास्तवा-
श्रीशचीनाथराय-चतुर्धुरीणें
प्रकाशिता

श्रीश्रील-लोकनाथगोस्वामि-प्रभुपाद-

तिरुोभाव-तिथिः

श्रीधरः ८, गोरुाक्षः ८७० ;

श्रावणः २, वङ्गक्षः १०५७ ;

जुलुई-मूसः १८, खुष्टुाक्षः १२८२ ।

कलिकाता-नगर्यां १।१-संख्याक-गङ्गाप्रसाद-लेनश्चे 'इष्टुल्यां प्रिन्टर्स'

इत्याख्य-वत्तरे 'नरेन्द्रकुमार नागराय' इत्युपाख्येन मुद्रिता ।

শ্রীশ্রীগুরুগোবিন্দো জয়তঃ

শ্রীশ্রীল-শ্রীজীবগোস্বামি-প্রভুপাদ-বিরচিতা
শ্রীশ্রীগোপাল-বিরুদাবলী

বিক্রম
নর্হা হৈ

শ্রীকৃষ্ণায় নমঃ

১। গোপাল-সুখদা সেয়ং গোপাল-বিরুদাবলী। অর্থায় শ্রয়তাং কল্পবীরুদাবলি-কল্পতাম্ ॥

(১)

২। ব্রহ্ম-ব্রহ্মজ-শর্ব-সর্ববর্জনতা রজ্যজ্জনাঃ শ্রীপতেঃ, শব্দব্রহ্মগণাশ্চ তে চ নিখিলব্রহ্মাণ্ডবৈকুণ্ঠগাঃ।

অশ্রোস্তোষ্ঠমঘন-গোষ্ঠচরিতং গায়ন্ত এব স্থিতা, যচ্ছত্র প্রতিপচ্ছতাং মম কৃতং গচ্ছঞ্চ পচ্ছঞ্চ কিম্ ॥

৩। মুক্ষানামপি লুকানাং কেষাঞ্চিং কবিমানিনাম্। দৃশ্যতে কবিতা তদ্বদত্রাপ্যত্রপতা মম ॥

তথাহি—[চণ্ডবৃত্তস্থ নখে বর্দ্ধিতম্]

৪। নিত্যবিক্রতি-নিজবর্গসুখপ্রথ। ক্ষিত্যবতরণজ-সর্বগ-সৎকথ ॥

অক্রম-জিততুল-সৌষ্ঠব-সজ্জভ। শক্রমণিজ-ঘৃণি-নির্জয়িসজ্জভ ॥

স্বর্ঘটিতনিভসৎপটসং হিত। কর্ণসুখদ-বহুসদৃশুণ-বৃংহিত ॥

চিত্রভ্রমণিগণ-সংগ্রহবিগ্রহ। মিত্রসুখদ কৃতশত্রু-বিনিগ্রহ ॥

কীর্ত্তিমহসি জগদিষ্টসমর্পক। কীর্ত্তিত-লবনিজসংজ্ঞকতর্পক ॥

বংশজকলবশসর্বচরাচর। বংশমহিতপিতৃসিদ্ধুসুধাকর ॥

উগ্রনরকগণ-যোগ্যবিমুক্তিদ। উগ্রকিরণমুখ-বৃগ-রুচিযুক্তিদ ॥

কৃষ্ণ সুরভগ জগদুদগতধামক। কৃষ্ণ পরমতম-শস্তনরম্মক ॥

শ্রেদ্ধিতমনসি নিবন্ধবদাসিত। সদ্ধিতকরুণরসপ্রতিবাসিত ॥

দুস্তরভয়জন-শর্ম্মদসুস্ময়। দুস্তক^২শতশতসুস্তবদৃগ্-জয় ॥ বীর ॥

৫। সুরূপগণ-শেখরে রুচিজিতেন্দ্রনীলেশ্বরে, প্রশস্তশুণ-মণ্ডলে সকলসম্পদাখণ্ডলে।

অনন্ত-বলবীর্ঘ্যকে বিজিত-দুষ্ট-শৌচীর্ঘ্যকে, সমস্ত-সুখদক্রিয়ে হৃদয়মস্ত বংশীপ্রিয়ে ॥

৬। শ্রিতবন্দাবন হিতবন্দাবন। অবলোকামৃতভৃতলোকাবৃত ॥ বীর ॥

(২)

৭। সত্যং বন্দাবনমনু, সর্বাদৃশ্ণে পদে সগোষ্ঠস্বম্।

বিভবসি সত্যং তদ্ব-ল্লোকৈরালোক্যসেহভীক্ষম্^৩ ॥

[বীরভঙ্গঃ]

৮। স্নিগ্ধস্নিগ্ধস্বকভূতিকৃতসুখ। স্বৰ্ব্বৎপৰ্ব-স্বজনুবি কৃতসুখ ॥
 গচ্ছদ্যচ্ছজ্জনবৃত্তমহপদ। তুয়ৎপুশ্য়াদব্রজনৃপধৃতমদ ॥
 রক্ষঃপক্ষস্ক্রিয়মনুস্বতিদদ। অস্তুব্যস্তুশশকটমুদুপদ ॥
 ভগদগর্গপ্রকটিত-সদভিধ। তর্জজ্জর্জন্মধুদভিহতিবিধ ॥
 বর্গস্বর্গক্রেয়ফল-সকুতুক। শ্বঃ শ্বঃ শশ্বৎসুখমুখরিতশুক ॥
 চিত্রম্মিত্রপ্রচয়চরিতচিত। ভক্তস্বক্তস্মিতবল-বলয়িত ॥
 গচ্ছদ্বৎসস্বগনকুদনুগম। সদ্যচ্ছদ্যপ্রতিনয়ধৃতশম ॥
 নব্যশ্রব্য-ক্রমবিহরণ-রণ। গব্যশ্রব্য-স্বয়মপহুতিপণ ॥
 প্রস্বহু-স্ব-প্রতিসিতসদুদর। বর্গ্যস্বর্গ্যদ্বয়-তরুগতি-হর ॥
 ত্যক্তব্যক্তক্লমসুবিহুদবিক। বৃন্দদবৃন্দ-স্ববিপিন-বসতিক ॥ বীর ॥

৯। জনিস্তব জনিং মুদামস্বজদৃদ্ধিমৃদ্ধিঃ স্ফুটং, সদা বিহুতিরুচ্চকৈর্বিহুতিমেবমেকাঙ্গকে।
 উদঞ্চতি সুধাম্মুধি-প্লবরসে মমজ্জ ব্রজ,-স্ততঃ প্রবলমুচ্ছলত্যপি মমজ্জুরাশা দশ ॥

১০। স্তব্যপ্রভাভাস-নব্যব্রজাবাস। বৃন্দাহবয়ারণ্য-বৃন্দাশ্বয়াগণ্য-
 নর্মাচিদব্রীড়-শম্মাচিতক্রীড় ॥ বীর ॥

(৩)

১১। গোবর্দ্ধন-বৃন্দাবন,-যমুনা-পুলিনানি রম্যাণি। সুখরূপশ্চ চ ভবতঃ, সুখদান্যস্মান্ বিমোহয়ন্তি ॥

[সমগ্রম্]

১২। বিনুন্নবৎসক বিতুন্নবৎসক। নিগীর্গিকৃদ্বক বিকীর্গিকারক ॥ বীর ॥
 ১৩। নাশ্চর্য্যং স ভবান্ যদাশু বিদধে ব্যোমাসুরে ব্যোমতাং
 মেঘশেষ্যবিধান-বাল্যবিহুতো স্তেনচ্ছলং গচ্ছতি।
 কিন্তু সাদিক-সর্ব্বগীর্গিকৃদঘং কৃত্তানঘং নির্মমে
 যদাাদিকমিত্রচিত্রমিদমধ্যাস্তে সদা মগ্ননঃ ॥
 ১৪। অর্ভকালুঞ্চক-বিধিধীবঞ্চক। কুপয়ামর্ষক অনুগাকর্ষক ॥ বীর ॥

(৪)

১৫। যদপি ব্রজনিজমিত্রা,-ণ্যপহরমাণো বিধির্ব্যথান্মায়াম্।
 তদপি দদব্রজভক্তিং, তস্মিন্ভুমসি ক্ষমা-কুপাপূর্গে ॥

[অচ্যুতঃ]

১৬। বিজিতকরেণু-স্থিতি-নিজধেনু,-ব্রজধৃতরেণুস্বাসি সবেণুঃ।
 ফণিব্রজগামিন্ বিষহতি-কামিন্, স্বয়মথ তস্মিন্ পতনতরশ্চি-
 ম্নহিপতিযুদ্ধা যুবরথরুদ্ধা, নটনপরাস্তং ভ্রম কুরুথাস্তং
 দবিতমকাবীরিতি নুতিরার্বী ॥ ধীর ॥
 ১৭। অনুদিনমথ চারং চারমাত্মীয়ধেনু,-রখিলবিপিনলক্ষ্মী রঞ্জয়ন্ কঞ্জনেত্র।
 নটন-পটিমভিস্তং কালিয়ং মূর্ধ্ণি মৃদুং,-স্তপন-দুহিতৃগর্ভং নির্বিষাপং চকর্থ ॥

अथवा—

- १८। गबनुगखेलः सखिकृतमेलः, समिदतिबेलः खलजयिहेलः ।
 फगिह्रुदयात स्फूटविषयात,-प्रथन-सशातस्तुमसि विभातः ।
 फगिपतिमस्ते बह्रमगिशास्तेह,-जनि शतहस्ते नटनडरस्ते ।
 स परिकरागस्करखरनागः, प्रवसनराग-श्रितह्रुदतागः ।
 प्रबलविलासः कृत-तदुदासः, श्रितनिजवासः स्फुर गृहहासः ॥ श्रीश ॥
- १९। जलमनु विषवह्निं सुष्ठु निर्वर्ण्य तर्हि, श्लमनु वनवह्निर्धेन निर्वाप्यते स्म ।
 तदुभय-कृतदाहं गौर्धमपया स्म दृष्ट्या, रचितममृतसिद्धं तं त्वस्तुं भजामि ॥
- २०। रन्दावन-पशुरन्दावनसुख,-सन्धानित-शुभकन्दाशय जय ॥ वीर ॥

(८)

- २१। धेनुनां परिरक्षणाय विहरन् धिषन् स्वक्लान् वधः, कुर्वन् धेनुकराक्षसश्च विदधन्नागागतिं च क्रमात् ।
 वर्ष्टेहन्देहपि मुखादि-सौर्धव-रुता कैशोर-जूष्ट-श्रियं, पुष्टीकृत्य दृशां हरे वरदृशां धिषन् गतिं नन्दसि ॥

[उ०पलम्]

- २२। बल्लभनर्तन मल्लभवर्तन-विष्वफलादिकमिल्लिसिताधिक, पशुनुकृदद्रवदश्वसमज्वर बल्लदनगलिबर्गनिरर्गल ।
 पूर्वजहारक-धुर्वर्णकारक वृद्धदवक्षयकृद्धयकृद्धय ॥ धीर ॥
- २३। सा सखिभित्तव लीला, स्पर्द्धावद्धेव बुध्याते देव ।
 तस्यां तव दव-पानं, बानन्ति तेषां सुथाय तां सर्वाम् ॥
- २४। माधवाभिन्नद्वयतामिन्न, वारिदासक्तकालतारक्त ।
 शारदागण्यलीलयापण्य, चित्रहेमन्तशोभयानस्तु ॥ वीर ॥
- २५। पाविकारकककलीलक-मोदजीवश्च फेाभितप्रश्च ॥ वीर ॥

(९)

- २६। मुह्यमुह्यरपि स्फुरद्विभवमाद्यवेणुकणं, विलक्षणतया दधत् परम-शिक्षया स्वीयया ।
 सचेतनमचेतनं विचलितं मिथः सन्दधे, भवानिति पूरा कथं भवति योवत्तं वाचितम् ॥

[तुरङ्गः]

- २७। ईन्द्रकमखकृतिखण्डन । सुन्दरगिरिसव-मण्डन ॥ बहुरपरतनुसज्जन । बहूनिकरमदरज्जन ॥
 अक्षित-गिरिपरितःक्रम । सक्षित-निजजनसम्पन्न ॥ अक्षवलिनिजमन्दिर । सज्जमिलितलसदिन्दिर ॥
 भङ्गुरहृदयपुरन्दर । भङ्गदविलसितसुन्दर ॥ उन्नतगिरि-समुदक्षक । नुन्नजनदविष-वक्षक ॥
 किष्क सुरपनतिसंरूप । सिष्कदमरगण-सम्प ॥ धीर ॥
- २८। पित्राद्यं स्वाभिवाद्यं कुलममरपतेर्हाजकं तेन तत्रा-
 वज्जातं चावमृग्य प्रतिहत-सहनस्तु यज्जं विलुम्पन् ।
 तद्व्रष्टिं क्रिष्ट-स्रष्टिं दृशि विदधदलक्राद्रिमप्याग्रहस्ते
 यस्तु नः शस्तमव्याद्व्रजजन-शरणं स स्मरं तत्र तत्र ॥

২৯। দিবিজাভিষেক-কলিতাতিরেক, সুখসাদতীব-কৃতসাগজীব ॥ বীর ॥

(৭)

৩০। ভ্রমরপতিভিঃ সিক্তঃ, সমজনি সঙ্ঘঃ সমস্তমুৎসিক্তম্। যত্র পরম্পরমস্তঃ, স্নিগ্ধীভাবান্মুদা দিধম্ ॥

[গুণরতিঃ]

৩১। বরণাঙ্কতপিতৃ-করণাতদবিতৃ-চরিতার্চিত গুণ-সরিতাস্তু নিপুণ।

তদ্রূপাহতচর-সদ্রূপায়নবর-সহিতাগতিকর সহিতাঙ্কিততর-

জনকাদবগত-জনকামদ তত-বিভয়াক্রমধর বিভবাম্পদতর-

নয়নান্বয়কৃতি-নয়নান্বয়ভূতি-বলিতাঙ্কিতপদ-কলিতাখিলমদ ॥ বীর ॥

৩২। তরণারূর্ণকঞ্জলোচনং, বরণাঙ্কতাতমোচনম্। নিজলোকবিলোকমাশ্রয়ে, নিজলোকদৃশস্তমাশ্রয়ে ॥

৩৩। রঙ্গদ-হৈমন-সঙ্গশনৈশুন-বস্ত্রধু তক্রম-শস্ত্রহতক্রম। বংহিতকৈশিচর-লঙ্ঘিতশৈশির।

শন্দকন্দন নন্দকসন্দন-দঙ্কগঘটপদ-টঙ্কগসংপদ-পুষ্পগগক্ষণ দুর্শ্পর্শলক্ষণ-

শুশ্লসমুজ্জ্বল-দুশ্লামিলদল-নজ্বকসদন-সজ্বসমর্দন। মিত্রগণেলিত-চিত্রকখেলিত।

সঙ্কিতসন্তট-রঞ্জিততদঘট। সুন্দরদৃক্শ্মিত-কুন্দজিদিঙ্গিত-সংহিতসচ্ছল-রংহিতসদল-

সংহতপাটব-জংহতদানব। ভীতসুদৃগ্-জব-পীতবৃহদব। অম্বুধরশ্রবদম্বুভরদব।

রঙ্গনিভক্ষিতি-সঙ্গরুচিস্থিতি-বল্যনিরীক্ষণ-ধন্যতমক্ষণ। লক্ষসরঃশুচি-পক্ষশরক্ষুচি-

বিস্তৃতিসম্পৃহ বিস্মৃতভৃদৃগ্হ। সর্বসমম্বয়-পর্বকৃদম্বয়। বেধনুবাদন ধেধনুসাদন ॥ বীর ॥

(৮)

৩৪। ধাষ্ট্যং বত বেণোর্যঃ কর্বতি দূরাদ্বিমানানি। শীলং তব মধুরিমাশুভ্রাত্যমরীসুতঃ পতন্তীর্যঃ ॥

[মাতঙ্গখেলিতম্]

৩৫। অম্বিকাবল্যযাত্রয়া ধন্য লীলয়াগণ্য তাতথাৎফণ্যপাকৃদগণ্য-কারিতাপণ্য।

হোরিকারঙ্গ-গোপিকাসঙ্গ-ভাবিতাসঙ্গ খেলিতাভঙ্গ-যোবিদাতঙ্গ-কারিতা-সঙ্গ-

ধাবভাক্শঙ্কচূড়কাশঙ্কদারণাৎ পঙ্কনাশনানঙ্ক ॥ বীর ॥ *

৩৬। শৃঙ্গীবৃন্দচারণাবুন্দ-কারণানন্দ ভাবিনীশন্দ-গীতিকাশ্পন্দ-লীলতাকন্দ।

সর্বকামন্দ-সর্বকাক্ষন্দ-ভীষিতাষণ্ড-শশ্বদুদণ্ড-চেষ্টয়ারিষ্ট-

মারণাক্লিষ্ট-কারিতা-শিষ্টবর্ণনাম্বিষ্ট ॥ বীর ॥

৩৭। কৃষ্ণারিষ্টং রিষ্টং মুদিত-জ্ঞাতিজবৃতি-শ্রিয়া মুদিতঃ।

ব্রজনং ভুবি কুর্বন্ স জয়তি জয়কারবার-সম্পন্নঃ ॥

৩৮। সুরারিহতিশংসন-প্রথিত কংসবিধবংসনঃ, সুধীভবহর্তো বিধির্বিবিধকীর্তিভাসাং নিধিঃ।

বিধিপ্রভৃতিবাঞ্জিতং চরণলাঞ্জিতং যস্য তদৃ-ব্রজস্য নিজবংশজঃ ক্ষুরতু নঃ স বংশ-শ্রিয়ঃ ॥

ইতি শ্রীল-শ্রীজীব-গোস্বামি-বিরচিত-শ্রীগোপালবিরুদাবলী সম্পূর্ণা।

শ্রীগোপালদেবায় নমো নমঃ ॥